

110 godina Hrvatske seljačke stranke. Zbornik radova (ur. Romana HORVAT), Matica hrvatska, Povijesno društvo Križevci, Zaklada braće Radić, Zagreb, 2015., 635 str.

Zbornik radova *110 godina Hrvatske seljačke stranke* plod je znanstvenog skupa pod istim nazivom održanog 11. i 12. travnja 2014. godine u Križevcima. Izravan povod organiziranja tog skupa bila je 110 obljetnica osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke 1904. godine. Hrvatska seljačka stranka duboko je ukorijenjena u hrvatsku povijest 20. stoljeća i kroz veći dio 20. stoljeća bila je predmetom povijesnih istraživanja, a ovaj Zbornik svjedoči kako su Hrvatska seljačka stranka i braća Radić te čelni ljudi stranke i danas nezaobilazna tema hrvatske historiografije. Koliko je ta tema aktualna i danas, početkom 21. stoljeća, razvidno je iz velikog broja radova objavljenih u ovom zborniku, koji Hrvatsku seljačku stranku i njezine čelne ljude promatra iz različitih polazišta, nastojeći dati što cjelovitiji uvid u njezin povijesni razvoj, osobito u prvoj polovici 20. stoljeća kada je ta stranka nastala i s vremenom nadišla stranačke okvire i postala svojevrstan hrvatski nacionalni pokret u razdoblju prije Drugoga svjetskog rata.

»Predgovor« (9-12) ovoga Zbornika napisao je aktualni predsjednik HSS-a Branko Hrg, naglašavajući bitne odrednice stranke u njezinu povijesnom razvoju sve do početka 21. stoljeća. Prvi povijesni rad jest članak Tihomira Cipeka »Neposredna demokracija u ideologiji HSS-a« (13-24) u kojem autor analizira ideju neposredne demokracije koju je Hrvatska seljačka stranka zastupala od samih svojih početaka, nastojeći u hrvatske političke procese uključiti sve slojeve stanovništva, osobito seljaštvo prema kojemu je usmjerila svoje političko i ideološko djelovanje. Suzana Leček autorica je članka »Priča o uspjehu – strategija i metode političke borbe Hrvatske seljačke stranke (1918-1941)« (27-48). Leček analizira tri preduvjeta koje je ostvarila HSS, raznovrsnost metoda otpora, organiziranost i masovnost i integriranje izvanstranačkog, što je na koncu dovelo do stvaranja autonomne Banovine Hrvatske, kao očiti uspjeh politike HSS-a. »Stjepan Radić i financije« (49-80) rad je Mire Kolar-Dimitrijević, posvećen analizi Radićeve knjige »Današnja financijska znanost«, koja je prema pisanju autorice izvanredno važna za financijsku povijest Hrvatske. Slijedi rad Ivice Šute »Hrvatska seljačka stranka i njezina ekonomska organizacija - Gospodarska sloga (1935-1941)« (81-98). U njemu se analizira značaj i uloga najjače ekonomske organizacije HSS-a Gospodarske sloge, koja je svoj vrhunac djelovanja dosegla u razdoblju spomenutom u naslovu. U članku »Hrvatska seljačka stranka i lokalne samouprave Savske banovine (1935-1939)« (99-112) autor Stipica Grgić piše o razdoblju kada je sredinom 1930-ih HSS postala općenacionalni pokret i počela preuzimati vlast u općinama Savske banovine te ih povezivati i do 1939. godine potpuno odvojiti od režima koji ih je dotad kontrolirao.

Antunom Radićem u svome se radu, »Političko djelovanje dr. Antuna Radića«, bavi Domagoj Sremić. On podrobno analizira političko djelovanje Antuna Radića od početka osnivanja HPSS-a 1904. godine do njegove smrti. Svojim političkim djelovanjem Antun Radić svakako se svrstao među najznačajnije osobe na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. O još jednom značajnom članu HSS-a u svome radu »Đuro Basariček i njegov doprinos akciji zbrinjavanja gladne istarske, dalmatinske i bosansko-hercegovačke djece u vrijeme Prvoga svjetskog rata« (125-138) piše Tomislav Bogdanović. Progovara o slabo poznatoj ulozi Đure Basaričeka, koji će pasti kao žrtva atentata u beogradskoj skupštini 1928. go-

dine, tijekom Prvoga svjetskog rata kada je kao aktivan humanitarac radio na zbrinjavanju gladne djece iz spomenutih hrvatskih zemalja. »Bilješka o Stjepanu Radiću: dokument iz rukopisne ostavštine mons. dr. Frana Barca« (139-148) članak je Ivica Zvonara. On obrađuje spomenuti dokument koji je napisao 1919. godine Fran Barac kao pokušaj političkog neutraliziranja Stjepana Radića na domaćem i međunarodnom planu. Nakon toga slijedi ponovno članak o istaknutom HSS-ovcu, odnosno o njegovu drugom predsjedniku Vladku Mačeku pod nazivom »Naš vođa – stvaranje kulta Vladka Mačeka« (149-164). Autor, Željko Karaula, osvrnuo se i analizirao stvaranje kulta ličnosti Vladka Mačeka unutar hrvatskoga seljačkog pokreta nakon Šestosiječanjske diktature. Anđelko Vlašić također piše o jednom istaknutom članu HSS-a u svome članku »Glas hrvatskog seljačkog pokreta. Politički govori, izjave i novinski članci Augusta Košutića između dva svjetska rata« (165-176). Košutićevi javni istupi predstavljaju značajan dio njegova doprinosa u izgradnji javne slike HSS-a u međuratnom razdoblju. Stoga se Košutić u tom razdoblju prometnuo u jednog od najčešćih i najizrazitijih HSS-ovih glasnogovornika.

»Stavovi H(P-R)SS-a prema Bosni i Hercegovini u 'Procesu dugog trajanja' i njihove refleksije do kraja XX. stoljeća« (177-188) članak je u kojem autor Tomislav Išek razmatra stavove seljačke stranke prema Bosni i Hercegovini u »procesu dugog trajanja« u minulom stoljeću i zaključuje kako bosanskohercegovački hrvatski političari, a i oni iz Hrvatske, nisu do današnjih dana naučili ništa od mukotrpnih i često kontroverznih tražanja vodećih čelnika HSS-a u rješavanju stavova oko teritorijalnih i političkih aspekata Bosne i Hercegovine. Krešimir Škuljević piše u svome radu »HPSS i refleksija njegova djelovanja na području brodske Posavine (1904-1914)« (189-210) o tome kako je uz Podravinu Brodska Posavina bila najaktivniji dio Hrvatske, kada je u pitanju Hrvatska pučka seljačka stranka u razdoblju prije Prvoga svjetskog rata. Slijedi rad Ivana Bulića »Nastojanja, promišljanja i upozorenja Stjepana Radića 1913-1918.« (211-236). Analizom navedenog razdoblja i političkih odnosa tijekom njegova trajanja autor upućuje na promišljanje o snazi Hrvatske pučke seljačke stranke u predratnom i ratnom razdoblju. U središtu njegova interesa jest djelovanje stranke i Stjepana Radića u prijelomnim trenucima hrvatske povijesti, odnosno promišljanja i upozorenja koja je Radić javno iznosio u spomenutom razdoblju. U sljedećem radu, »HRSS na parlamentarnim izborima 1920. i 1923. u Kraljevini SHS u Bjelovarsko-križevačkoj županiji« (237-254), autor Franko Mirošević analizira izborne uspjehe HRSS-a na području današnje Bjelovarsko-križevačke županije 1920. i 1923. godine. Na lokalnoj razini ostaje i sljedeći članak Ivana Hrstića »Društvena struktura i nastup H(R)SS-a u Dalmaciji (1922-1929)« (255-268). Tu se prati proces politizacije seljaštva na području Dalmacije, gdje se H(R)SS relativno kasno uključuje u političke aktivnosti za razliku od kontinentalne Hrvatske. Na istom tragu jest i članak Ivana Peklića »Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju od petosvibanjskih izbora do početka Drugoga svjetskog rata« (269-276), gdje autor dokazuje kako su u spomenutom razdoblju Križevci i križevački kraj bili jako uporište HSS-a. Lokalnim značenjem HSS-a bavi se Anamarija Lukić u članku »Odnosi između H(R)SS-a i Hrvatske zajednice u Osijeku tijekom 1925. godine« (277-290). Autorica na temelju analize »Hrvatskog lista« piše o odnosima HZ-a i HSS-a u Osijeku tijekom 1925. godine kada se Radić odriče republikanizma. Zlata Živaković-Kerže piše u svome radu »Osječka

podružnica pripomoćne i dobrotvorne zadruge „Hrvatsko srce“ (291-310) o tome kako je ta dobrotvorna udruga imala potporu HSS-a i s vremenom bila inkorporirana u hrvatski seljački pokret te se djelovanjem više nije razlikovala od ženske grane HSS-a. Autori sljedećeg članka, »Djelovanje Hrvatske seljačke zaštite i Hrvatske građanske zaštite u samoborskom području pred Drugi svjetski rat« (311-322), Danijel Vojak i Davor Kristijan, progovaraju o snazi HSS-a u samoborskom kraju prije Drugoga svjetskog rata i djelovanju tih dvaju poluvojnih organizacija stranke do uspostave NDH. Željko Bartulović i Valter Papić pišu o djelovanju HSS-a na području Hrvatskog primorja u radu »Stjepan Radić i HPSS u riječkom »Novom listu« do 1914. i H(R)SS u Hrvatskom primorju 1920-1940« (323-346). Oni prate na koji se način pisalo u »Novom listu« o Radiću i HPSS-u, osobito nakon što se on otvoreno suprotstavio Hrvatsko-srpskoj koaliciji kojoj je načelu bio Supilo. Dok se u drugom dijelu bave skromnim početkom djelovanja HRSS-a u Hrvatskom primorju 1920. godine do potpunog preuzimanja vlasti od strane HSS-a na tome području do 1940. godine. Križevačkim područjem bavi se Đuro Škvorc u članku »HSS na križevačkom području (1991-2014)« (347-394), koji je posvećen djelovanju Hrvatske seljačke stranke nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj.

Emigrantskim razdobljem HSS u svom radu »HSS i hrvatska politička emigracija (1945-199)« (395-402) bavio se Jakov Žižić. On tvrdi kako HSS u svojoj emigrantskoj fazi nikad nije uspjela kapitalizirati svoj ugled i potencijal jer joj se na putu najčešće ispriječila dominacija ustaških koncepcija hrvatske državnosti u emigrantskom ekskursu. »Politika ustaša i komunista prema haesesovcima u kotarima Koprivnica i Đurđevac (1941-1943)« (403-417) članak je u kojem Vladimir Šadek progovara kako su ustaše i komunisti u ratnom razdoblju nastojali u svoje redove privući stanovništvo i kako im je bila nužna potpora haesesovaca, koji su u Podravini imali ugled i utjecaj. No, zaključuje kako ni jedna strana nije imala iskrene namjere, već je nastojala preuzeti raniji politički položaj HSS-a ne birajući sredstva. Zanimljiv je rad Aleksandre Berberih-Slana »Stjepan Radić in republikansko gibanje v Sloveniji« (419-448), koja progovara o prodoru Radićevih ideja u Sloveniju i rješavanju temeljnih odnosa između Hrvata i Slovenaca u međuratnom razdoblju. Također slijedi članak još jednog slovenskog autora, a riječ je o Matiji Rateju. U svome članku »Političko zavazništvo Antona Novačana in Stjepana Radića leta 1922« (449-460) piše o Radić-Novačanovu političkom savezništvu koje je vrhunac doživjelo 1922. godine. »Politički identitet Hrvata iz južne Ugarske i Radićevo buđenje hrvatskog naroda do 1918. godine« (461-472) rad je u kojem se autor Darko Gavrilović bavi ulogom Stjepana Radića u procesu nacionalnog osvješćivanja Hrvata na području južne Ugarske, odnosno u procesu buđenja nacionalne svijesti Bunjevacca i Šokaca početkom 20. stoljeća. Robert Skenderović i Mario Bara u radu »Pogled prema istoku: djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Baranji, Bačkoj i Banatu« (473-494) posvećen je novoj etapi integracije Hrvata sa spomenutih prostora koja je započela pojavom H(P)SS-a kao nove političke snage. Pretposljednji članak ovog Zbornika jest rad Novaka Adžića »Hrvatska seljačka stranka i Crnogorska stranka (federalisti) 1925-1941. Prilog proučavanju hrvatsko-crnogorskih povijesnih odnosa« (495-538). Adžić ovdje analizira odnose dviju stranaka, ali progovara o Radićevo zalaganju za prava Crne Gore i crnogorskog naroda protiv velikosrpske politike. Posljednji rad djelo je Hrvoja

Petrića pod nazivom »O braći Radić i počecima Hrvatske pučke seljačke stranke« (539-606). Kao glavne ciljeve tog rada autor je naveo određivanje grupe osnivača HPSS-a, definiranje u kojim je dijelovima Hrvatske započelo osnivanje lokalnih stranačkih organizacija, uz donošenje nekoliko programskih tekstova te članaka o pripremama za osnivanje HPSS-a. Isti je i autor »Pogovora« (607-608).

Ovaj opsežan zbornik o djelovanju Hrvatske seljačke stranke, osobito u vremenu njezina osnivanja kao HPSS pa do razdoblja kada HSS postaje hrvatski nacionalni pokret u 30-im godinama 20. stoljeća, neizmjereno je vrijedan prilog proučavanju bogate povijesne baštine te stranke koja djeluje neprekidno 110 godina. Upravo je ta velika obljetnica bila povodom da se jednim ovakvim zbornikom obilježi njezino postojanje i da se s više strana razmotri njezina uloga i važnost u povijesti hrvatskog naroda. Iako je o samoj stranci napisano dosta historiografskih rasprava, ovaj zbornik ukazuje na to da još nije ni približno iskorištena velika ostavština braće Radić i njihove Hrvatske seljačke stranke.

Daniel Patafta